

11.58x27.83	1	61	עמוד	הארץ - גלריה	21/04/2022	81423891-6
מאגנס - הוצאת ספרי - 25910						

תגובה / גיא מירון

זאת לא השאלה

מחבר "להיות יהודי בגרמניה הנאצית" מגיב לביקורת של תום שגב על ספרו ומסביר למה בחר להתחקות אחר הדרכים שבהן חוו היהודים את המרחב והזמן תחת שלטונו של היטלר

במציאות כה משתנה מזמנת דיון מרתק. נזקקתי לצורך כך לתוכנות מתחומים כמו אנתרופולוגיה תרבותית, גיאוגרפיה אנושית וסוציולוגיה של הזמן.

בעזרת הכלים הללו התמודדתי עם שאלות חדשות כגון מה משך את היהודים הגרמנים לבתי הקברות, כיצד חוו את ההסתגרות הממושכת בבית, כיצד ציינו את מעגל השנה ואיך התמודדו עם העומס הנפשי של ההמתנה האינסופית ללא־נוֹדע. חקר חיי היהודים תחת השלטון הנאצי – ממש כמו כל תקופה היסטורית אחרת – יכול להיעזר בתוכנות רחבות יותר ממדעי החברה ומהשוואות עם מחקרים שהתעמקו בשאלות דומות בסיטואציות היסטוריות אחרות.

כך שאבתי השראה ממחקרים שעסקו בהיסטוריה של המעמד הבינוני במרכז אירופה, בעיצוב לוח השנה בצרפת המהפכנית, בהתמודדותן של אוכלוסיות עירוניות בארצות הברית עם פינוי מב־תיהן ועוד. כל אלה סייעו לי לשפוך אור חדש על עולמם המשתנה במהירות של היהודים הגרמנים. אם הצלחתי בהארת הסוגיות שבהן עסקתי יוכלו אולי חוקרים אחרים, שיעסקו בתקופות ובקבוצות חברתיות אחרות, למנף את התוכנות שלי לצורכי עבודתם.

"שעות רבות ביום אני מאושר בהחלט", כתב ויקטור קלמפרר באוקטובר 1942 ב"בית היהודים" בדרודן בעודו נתון לאיום מתמיד של הגסטפו. "אני חוקר, אני מכין לי עבודה לעתיד; בשנים הבאות לא אודקק עוד לרעיונות יצירתיים חדשים". אכן, כפי שכותב שגב, הדברים העולים ביומנים וחומרי המקור של קלמפרר ורבים אחרים הם ללא ספק עצובים מאוד. אבל בה בעת, הם גם מרתקים. העניין הרב שמצאתי בהם, שמהדהד את העניין של קלמפרר עצמו בחייו שלו ובסביבתו, הוא שהניע אותי לכתיבה.

אפשר כמובן להסתפק בספריהם המעולים של חוקרים גדולים מהדור שקדם לזה שלי, כמו שאול פרידלנדר, ולהמשיך לעיין בתולדותיה של התקופה רק מבעד לעיניהם. אפשר להמשיך ולשאול את אותן השאלות שכבר נשאלו לא מעט פעמים על ידי שגב עצמו ואחרים, ואז אולי באמת נגיע למסקנה – המוטעית, לטעמי – שהתקופה הזאת נחקרה עד תומה ושאינן צורך לעסוק בה יותר. ספרי לעומת זאת, מציג גישה שונה בכל הקשור לאפשרויות העומדות בפני התפתחות מחקר ההיסטורי.

לפני כשני עשורים, עם פרסום ספרי על יוצאי גרמניה בישראל ("מ'שם' ל'כאן' בגוף ראשון", הוצאת מאגנס ומרכז קבנר להיסטוריה גרמנית, 2004), נשאלתי על ידי היסטוריון ותיק מה היתה מסקנת המחקר: האם יוצאי גרמניה נקלטו בארץ או לא? והאם תרמו להתפתחות היישוב? השאלה הזאת תיסכלה אותי מכיוון שהיא שיקפה אי־הבנה של המהלך העיקרי בספר. זו פשוט לא היתה השאלה ששאלתי, והיא אפילו לא העסיקה אותי מסיבה פשוטה – ברור היה לי שיוצאי גרמניה נקלטו ותרמו, וכמי שאינו בן העדה הזאת הרגשתי חופשי מכל צורך לנקוט עמדה אפולוגטית בעניין. מה שניסיתי לעשות אז היה להתחקות אחרי עולמם הפנימי ולהתעמק בדרמות האישיות שעברו בתהליך ההגירה – פשוט משום שהן ריתקו אותי.

נקודת המוצא למאמר הביקורת של תום שגב ("ספרים", 8.4) על ספרי החדש, "להיות יהודי בגרמניה הנאצית: מרחב וזמן" (מאגנס, מרכז קבנר ויד ושם) דוֹמה לאותה שאלה. שגב קובע ש"השאלה המסקרנת ביותר" שעולה מכותרת הספר היא "איך קרה שיהודים כה רבים לא עזבו את הרייך השלישי כל עוד יכלו לעשות זאת". אכן, זו שאלה חשובה שהעסיקה רבים. כדאי לעיין, למשל, בספרו של משה צירממן "גרמנים נגד גרמנים" (הוצאת עם עובד ומרכז קבנר, 2013), שהתייחס לכך לא מעט. אבל זו לא היתה השאלה ששאלתי ולא הניע אותי צורך להסביר אותה. תת־הכותרת של הספר – "מרחב וזמן" – מצביעה על מה שבאמת עניין אותי.

מייסדי אסכולת האנאל, אולי האסכולה החשובה ביותר בחקר ההיסטוריה במאה ה-20, טענו שמחקר היסטורי צריך להתבסס על שאלה חדשה. על ההיסטוריונים לגשת אל התקופה הנחקרת, לאתר את המקורות ולקרוא אותם מחדש מבעד לשאלה שישאלו תוך שהם נעזרים במגוון התחומים שמדעי האדם והתרבות מציעים להם. אחד הדברים שאני מרבה לומר לסטודנטים הוא שלא קיימת תקופה היסטורית שנחקרה עד תומה.

כך ניגשתי לעסוק בספרי ב"דרמה האנושית והיהודית האדירה" – כפי שמתאר זאת שגב ובצדק – שעברה על היהודים בגרמניה הנאצית. חיפשתי שא־לה חדשה כדי לבחון דרכה את הדרמה הזאת ומצאתי שההתחקות אחר הדרכים שבהן חוו היהודים את המרחב והזמן